

ПРОБЛЕМА ГАРМОНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ СТАНДАРТІВ ЯКОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ ПРОДУКЦІЇ ДО МІЖНАРОДНИХ

PROBLEM OF HARMONIZATION OF UKRAINIAN STANDARDS OF QUALITY OF SIL'SKOGOSPODARSKI OF PRODUCTS IS TO INTERNATIONAL

У статті проаналізовано проблему гармонізації українських стандартів якості з європейськими, розглянуто особливості впровадження міжнародних стандартів якості в Україні, проведено порівняльний аналіз нової п'ятої версії міжнародних стандартів якості серії ISO 9000, доведено доцільність та умови застосування нових вимог міжнародних стандартів якості на підприємствах агропромислового комплексу.

Ключові слова: міжнародні стандарти якості, продукція агропромислового комплексу, гармонізація, управління якістю, зона вільної торгівлі, інтеграція, ISO 9000.

В статье проанализирована проблема гармонизации украинских стандартов качества с европейскими, рассмотрены особенности внедрения международных стандартов качества в Украине, проведен сравнительный анализ новой пятой версии международных стандартов качества серии ISO 9000, доказана целесообразность и условия

применения новых требований международных стандартов качества на предприятиях агропромышленного комплекса

Ключевые слова: международные стандарты качества, продукция агропромышленного комплекса, гармонизация, управление качеством, зона свободной торговли, интеграция, ISO 9000.

In the article the problem of harmonization of the Ukrainian standards of quality is analysed with European, the features of introduction of international standards of quality are considered in Ukraine, the comparative analysis of update fifth version of international standards of quality of series of ISO is conducted 9000, expedience and terms of application of new requirements of international standards of quality is well-proven on the enterprises of agroindustrial complex

Key words: international standards of quality, products of agroindustrial complex, harmonization, quality management, free trade zone, integration, Iso 9000.

УДК 338.432:006.83: [006.032+006.034]

Ковальчук С.Я.

к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки
Вінницький національний аграрний
університет

Римар А.Ю.

студентка
Вінницький національний аграрний
університет

Постановка проблеми. Інтеграція України в європейський політичний та економічний простір неодноразово проголошувалася в якості пріоритетного вектора входження у світове господарство, яка не тільки відповідає природному геополітичному напрямку інтеграційної стратегії України, але є ключовим практичним засобом формування ефективної відкритої економіки.

Для України європейська інтеграція – це не тільки можливість побудови демократії та громадянського суспільства, це шлях модернізації економіки, залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій, створення нових робочих місць, підвищення конкурентоспроможності вітчизняного товаровиробника [5].

Аналіз основних досліджень і публікацій. Дослідженням проблем системного управління якістю аграрних підприємств України присвячені праці відомих вітчизняних вчених: Л.І. Боженка, Б.В. Буркинського, О.Й. Гутта, В.П. Галушки, О.Д. Гудзинського, Й.С. Завадського, І.Г. Венецького, А.М. Довжина, А.М. Должанського, П.Я. Калити, В.І. Кривошкова, Л.Є. Купінець, В.О. Мозолюка, О.І. Момота, С.К. Фомічова, І.І. Чайки, М.І. Шаповала та інших.

Метою статті є аналіз шляхів пришвидшення гармонізації українських стандартів якості до європейських та доведення необхідності даного явища.

Виклад основного матеріалу. Сучасні тенденції розвитку вітчизняного сільського господарства переконливо доводять про наявні об'єктивні передумови, потужний експортний потенціал і стимули для розвитку зовнішньоекономічної діяльності. Процеси формування та функціонування аграрного ринку

неможливі без адаптування до європейського співтовариства, яке відкриває для аграріїв нові можливості й дає значні шанси для освоєння глобального економічного простору з погляду забезпечення преференційного торговельного режиму, доступу до ресурсів, розширення географічної і товарної структури експорту та імпорту сільськогосподарської продукції, подолання тарифних і нетарифних бар'єрів тощо.

Однак, незважаючи на одержання преференційного режиму у взаємній торгівлі, практика вказує на цілий ряд проблем із прискорення процесу адаптації вітчизняної сільськогосподарської продукції до вимог та норм європейського ринку. Гальмівними чинниками є низькі показники галузевої ефективності, невідповідність структури українського експорту попиту країн-членів Європейського Союзу (ЄС) на продовольство, недостатня якість продукції, переважання у структурі експорту сировинної продукції й незначні конкурентні переваги окремих видів продукції на європейському ринку. Більш лояльні та менш гнучкі вимоги вітчизняного законодавства дискримінують національного сільськогосподарського товаровиробника, який не в змозі задовольнити вимоги європейського ринку, у той же час імпортери без перешкод потрапляють на український ринок [1].

Поглиблена і всеохоплююча зона вільної торгівлі між Україною та ЄС дає можливість розширити доступ продукції агропромислового комплексу на європейський ринок, що своєю чергою потребує підвищення її конкурентоспроможності. Проблема щодо конкурентоспроможності продукції аграрного сектору на європейському ринку полягає здебіль-

шого у невідповідності її стандартам ЄС. Підписання угоди про асоціацію між ЄС та Україною означає певні вимоги до стандартів якості аграрної продукції [6].

Як свідчить міжнародний досвід, важливою передумовою для підвищення якості (продукції, послуг чи життя) є розробка ефективних систем менеджменту якості.

Відомо, що система якості – це сукупність організаційної структури, відповідних процедур, процесів і ресурсів, які забезпечують здійснення загального управління якістю продукції і послуг та підтримання міцних зв'язків між усіма ланками управління і працюючими підприємствами на всіх рівнях виробництва та реалізації. Міжнародна організація по стандартизації (ISO) була створена у 1946 році у м. Женева, Швейцарія. Норми ISO окреслюють вимоги, які має виконати система управління якістю. Її впровадження та ефективне функціонування підтверджується сертифікатом. Основу стандартів системи якості ISO складають чотири міжнародних стандарти. Незалежно від специфіки продукції, що випускається, ці стандарти застосовуються як у виробничій сфері, так і у сфері послуг.

Важливу роль у підвищенні якості продукції відіграють стандарти ISO 22000 «Системи менеджменту безпеки харчових продуктів». Стандарт ISO 22000 розроблений спеціально для того, щоб організації всіх типів, що беруть участь у ланцюжку поставки харчової продукції, могли впровадити систему менеджменту безпеки цієї продукції [4].

Узгодження українських національних стандартів з європейськими особливо важливе у процесі євроінтеграції України. У цих умовах гармонізацію українських стандартів з європейськими можна розглядати, як один з основних механізмів підвищення конкурентоспроможності продукції на європейському ринку.

Протягом останнього періоду Україна нарощує виробництво та експорт продукції аграрного сектору. Незважаючи на позитивні тенденції експорту аграрної продукції до країн ЄС, залишається низка проблем, пов'язаних з її якістю. Через низький рівень гармонізації українські товари неконкурентоспроможні на європейському ринку.

Нині переважна більшість сільськогосподарських підприємств України через негармонізованість національних та європейських стандартів були де-факто усунені від участі в торгах на ринках аграрної продукції інших країн світу. Найбільшу частку вітчизняної сільськогосподарської продукції, яка не завжди відповідає стандартам якості та вимогам щодо безпеки в рамках угод СОТ та ЄС, виробляють дрібні домогосподарства. Чимало українських підприємств не мають міжнародних сертифікатів якості. За даними Української аграрної конфедерації, лише 7% українських виробників отримали міжнародні сертифікати якості ISO і НАССР [6].

Запровадження системи управління безпекою харчових продуктів на базі концепції НАССР(ХАССП) надає підприємству змогу:

- гарантувати випуск безпечної продукції за рахунок систематичного контролю на всіх стадіях виробництва;

- належним чином керувати всіма небезпечними чинниками, які загрожують безпеці харчових продуктів

- запобігати, усувати чи мінімізувати їх

- гарантувати, що харчові продукти є безпечними на момент їх споживання в їжу

- забезпечити належні гігієнічні умови виробництва у відповідності з міжнародними нормами

- демонструвати відповідність застосованим законодавчим та нормативним вимогам щодо безпеки харчових продуктів

- укріпити довіру споживачів, замовників та органів нагляду до продукції, що виробляється та підвищити імідж підприємства

- розширити мережу споживачів продукції та вийти на закордонні ринки

- підвищити відповідальність персоналу за випуск безпечної продукції та забезпечити розуміння всіма робітниками підприємства першорядної важливості аспектів безпеки продукції.

Необхідність впровадження міжнародних стандартів викликана такими факторами організаційного та економічного порядку: вдосконалення державних систем стандартизації та сертифікації та приведення їх у відповідність до міжнародних вимог [3].

Міжнародні стандарти, як правило, розробляють технічні комітети ISO згідно з правилами, які викладено у Директивах ISO/ЄС, частини 3.

Технічним комітетом ISO/TC-176 (Управління якістю і забезпечення якості) у 1986–1987 рр. розроблено та опубліковано перші п'ять стандартів серії ISO 9000, в основу яких покладено стандарт Великобританії BS5750. Перший регіон світу, що визнав важливість цих стандартів, – Європа, впровадив стандарти ISO та сертифікацію на відповідність їм. З 1987 року кожна країна член ЄС і Європейської асоціації вільного обміну використовує міжнародні стандарти з управління якістю. Європейським комітетом зі стандартизації в листопаді 1987 р. введено європейські стандарти серії EN29000, які узгоджені зі стандартами ISO. Наступні роки стандарти серії ISO 9000 систематично переглядаються, розробляються та затверджуються нові їх версії.

У наш час чинна уже четверта редакція міжнародних стандартів якості, прийнята 2005–2009 рр., яка містить три основні стандарти

- ISO 9000:2005 Системи управління якістю. Основні положення та словник термінів [8];

- ISO 9001:2008 Системи управління якістю. Вимоги [9];

- ISO 9004:2009. Управління задля досягнення сталого успіху організації. Підхід на основі управління якістю [10].

Міжнародна організація зі стандартизації ISO випустила 5-у редакцію стандартів серії ISO 9000, підготовка якої почалася в червні 2012 року. Перший стандарт нової версії (ISO 9000) розроблено 2014 р., він містить опис принципів менеджменту якості, на яких базується всі стандарти ISO 9000. Принципи розроблені та оновлені міжнародними експертами комітету ISO/TC 176, кількість їх зменшена до семи. Наведено детальний опис кожного принципу та обґрунтування доцільності його застосування на підприємстві.

Принципи управління якістю згідно ISO 9000 самі по собі не вважаються вимогами, але вони створюють базу для розробки вимог в стандарті ISO 9001. У 2015 році розроблено проект нової версії цього стандарту DIS (DraftInternationalStandard), планується підготовка версії FDIS (FinalDraftInternationalStandard), прийняття і затвердження остаточної версії, результатом чого за звичайною процедурою буде відміна попередньої редакції стандарту (ISO 9001:2008) і призначення перехідного періоду. Він дасть можливість користувачам стандарту ввести в свої системи менеджменту зміни і отримати оновлені сертифікати відповідності.

Нова версія стандарту ISO 9001 суттєво змінилася порівняно з версією 2008 року. Версія стандарту ISO 9001:2015 року розроблена відповідно з додатком до Директиви ISOAnnexSL (ISO/IECDirectives, Part 1 ConsolidatedISOSupplements recifictolISO). Директива визначає вимоги до нормативних документів на системі менеджменту та встановлює новий єдиний стандарт для структури системи менеджменту.

При перегляді ISO 9001 основну увагу приділено ефективності підприємств та її кількісних оцінок. Слово «бізнес» не часто зустрічалося в ISO 9001:2008, але ISO 9001:2015 буде визначати бізнес-процеси. Більш детально і ясно визначені вимоги до впровадження процесного підходу. У новій версії стандарту запобіжні дії замінені на управління ризиками.

На відміну від чинного в минулому стандарту ISO 9001:2008, який мав не значні зміни порівняно з попередньою версією 2000 року, для нової редакції характерні суттєві зміни як за структурою нормативного документа, так і за змістом розділів. Стандарт ISO 9001:2015 включає наступні розділи:

0. Вступ
1. Сфера застосування
2. Нормативні посилання
3. Терміни та визначення
4. Контекст організації
5. Лідерство
6. Планування
7. Забезпечення

8. Процеси
9. Проведення оцінки
10. Поліпшування

Розглянемо основні відмінності нової редакції стандарту ISO 9001:2015 за розділами.

Вступ містить загальну інформацію про міжнародну організацію зі стандартизації, безпосередньо характеризує стандарти серії ISO 9000, процесний підхід, цикл PDCA, управління ризиками, взаємозв'язок стандарту ISO 9001:2015 зі стандартами на інші системи управління. Сфера застосування стандарту ISO 9001:2015 в порівнянні з версією 2008 року залишилася такою самою. Нормативні посилання містять посилання на взаємопов'язані стандарти.

Терміни та визначення, що використовуються в стандарті, розширено, введено поняття ризик як вплив невизначеності на очікуваний результат. Невизначеність – це стан чи ситуація, яка характеризується недостатністю інформації, розуміння чи знання відносно певної події, її наслідків або ймовірності. Ризик часто виражається у формі комбінації наслідків події (включаючи зміни в обставинах) і пов'язаних з цим ймовірністю виникнення.

Міжнародний стандарт ISO 9001:2015, що розглядається, на відміну від попередньої версії застосовує терміни «продукції» (product) і «послуга» (service) окремо з метою спеціального виділення послуг, які мають характерні особливості та відрізняються від категорії «продукція». Виконання вимог до послуг обов'язково здійснюється в взаємодії зі споживачем. Відповідність вимогам до послуги не може бути підтверджена до її надання, вона визначається задоволеністю користувача послуги.

У нову версію стандарту ISO 9001:2015 включено розділ «Контекст організації», в якому передбачено визначати внутрішні і зовнішні умови роботи організації (її оточення), які впливають на результативність діяльності та систему менеджменту якості. Це може бути вплив як внутрішніх факторів (інфраструктура, наявні ресурси матеріальні і людські), так і зовнішніх (державне регулювання, умови світового економічного простору, партнери і клієнти). Організації слід визначати зацікавлені сторони, які також можуть впливати на систему менеджменту якості, аналізувати вимоги замовників, здійснювати регулярний моніторинг цих вимог. За допомогою встановлення конкретної ситуації «контексту» організація формує цілі, визначає зовнішні і внутрішні параметри, які слід приймати до уваги при управлінні ризиками, а також визначає межі застосування і критерії ризику для процесів.

У розділі «Контекст організації» встановлено вимоги до визначення процесів, необхідних для системи менеджменту якості, та процедур керування цими процесами. Додатковою вимогою стандарту для організації є визначення ризиків і можливостей кожного процесу.

Розділ «Лідерство» включає вимоги щодо вищого керівництва організації, яке повинно демонструвати свої лідерські позиції при розробці системи менеджменту якості та взяти на себе зобов'язання з впровадження і управління цією системою. Аналогічно вимогам ISO9001:2008 вище керівництво повинно розробляти, аналізувати і переглядати політику в сфері якості, яка має бути задокументованою. Новою вимогою цього розділу є зобов'язання вищого керівництва організації визначати відповідальність і повноваження, а також розподіляти необхідні ролі в організації для роботи системи менеджменту якості, виконання усіх процесів і вимог споживачів.

У розділі «Планування» розглядаються дії з реагування на ризики і можливості організації. Це принципово новий блок вимог ISO 9001:2015. Організація повинна визначити ризики, які можуть впливати на систему менеджменту якості та результати роботи організації, створювати план реагування на ризики і можливості організації. Керівництво повинно встановити цілі у сфері якості для всіх рівнів структурних підрозділів і процесів, для досягнення яких мають бути розроблені плани і визначені відповідні події, а також можливі зміни в системі менеджменту якості.

Розділ «Забезпечення» охоплює спільні вимоги щодо управління ресурсами: інфраструктурою, виробничим середовищем, людськими ресурсами для проведення моніторингу, а також вимоги по управлінні знаннями. Стандартом встановлено вимоги до компетенції і свідомості персоналу з питань політики в сфері якості та вимог системи менеджменту якості. Цей розділ стандарту вимагає від організації визначити внутрішні і зовнішні взаємодії, які можуть вплинути на систему менеджменту якості.

Стандарт ISO 9001:2015 вводить нові поняття, які замінюють терміни «задокументована процедура» і «записи», що застосовані у версії 2008р. Розділ містить спільні вимоги щодо документальної інформації, вимоги щодо її створення і оновлення, а також вимоги щодо управління документальною інформацією.

Основним блоком, що описує випуск продукції в системі менеджменту якості та його функціонування є розділ «Процеси», який містить більш детально і чітко визначені вимоги до впровадження процесного підходу. Передбачено систематичне визначення процесів, їх ідентифікація та оцінка взаємодії з метою досягнення запланованого результату. Встановлено вимоги щодо таких видів процесів систем менеджменту якості:

- процеси проектування, розробки продукції і послуг, планування вихідних даних та можливих змін до них;
- процеси, пов'язані з управлінням зовнішнім забезпеченням продукції і послуг (аналогічно вимогам розділу 7.4. стандарту ISO 9001:2008);
- процеси збереження продукції і послуг, вимоги до ідентифікації і простежуваності, постачання готової продукції, а також дії після постачання;

– управління не відповідними процесами, продукцією або послугами, необхідні дії організації у випадку понесення невідповідностей в процесах, продукції або послугах.

У розділі «Оцінка» здійснюється оцінювання результативності впровадження системи управління якістю на підприємстві, включено загальні вимоги щодо моніторингу, вимірювання, аналізу оцінки, а також вимоги з аналізу роботи організації і системи менеджменту якості. Наведено вимоги щодо планування, організації і проведення внутрішнього аудита.

Додатково розділ містить вимоги до вищого керівництва організації, яке повинно планувати і регулярно проводити аналіз системи менеджменту організації.

Розділ «Поліпшування» визначає загальні вимоги з проведення постійного поліпшування у процесах, продукції і послугах, а також результативності системи менеджменту якості організації.

Представлено вимоги, що стосуються дії організації у випадку виявлення невідповідностей. Цей розділ виявляє необхідність проведення коригуючих дій. Вимоги цього розділу зобов'язують організацію використовувати свої можливості для безперервного поліпшування результатів роботи і системи менеджменту якості в цілому.

Аналіз виявлених відмінностей нової версії міжнародного стандарту ISO/DIS9001:2015 вказує на суттєві зміни у зазначеному нормативному документі, основними з яких є (рис. 1):

Дієвим інструментом розв'язання проблеми підвищення якості та конкурентно спроможності в аграрному секторі є впровадження систем управління якістю відповідно до міжнародних стандартів серії ISO 9000. При розробці систем управління на підприємствах агропромислового комплексу слід урахувати нові вимоги щодо продукції і послуг та зміни до побудови системи управління якістю за міжнародними принципами. У першу чергу вивчається бізнес – середовище, в якому знаходиться конкретне підприємство, визначаються усі зацікавлені сторони (замовники, споживачі, партнери, постачальники сировини тощо), встановлюється характер та процеси взаємодії з ними, здійснюється моніторинг задоволеності споживача. Оцінювання ризиків має бути проведено відповідно до вимог і рекомендацій міжнародного стандарту з управління ризиками ISO 31000:2009, в якому наведено принципи та процес оцінювання ризиків, ступеня їх впливу.

Підприємства агропромислового комплексу охоплюють різноманітні ланки численних ланцюгів виробництва та постачання сільськогосподарської продукції до споживача, тому нові вимоги міжнародних стандартів якості до цієї продукції мають бути застосовані разом з вимогами стандарту до управління безпекою харчової продукції серії ISO22000:2005, що базується на принципах HACCP.

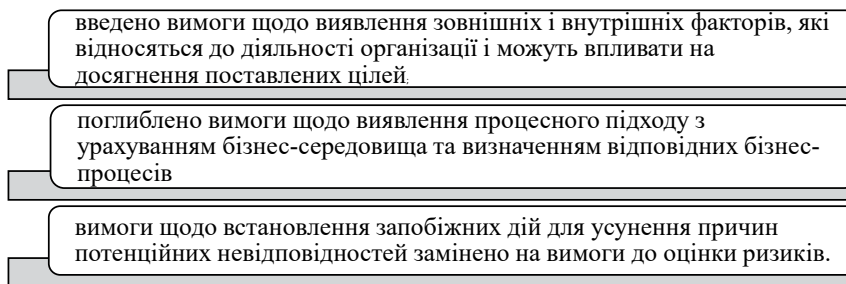

Рис. 1. Основні відмінності нової версії міжнародного стандарту ISO/DIS9001:2015

Задля допомоги аграрним підприємствам впровадити міжнародні принципи контролю над ризиками та безпекою у всіх ланцюгах виробництва сільськогосподарських культур, розведення сільськогосподарських тварин і перероблення відповідної продукції, розроблено нові технічні умови ISO/TS22002–3. «Програми обов’язкових вимог щодо безпеки харчових продуктів. Виробництва сільськогосподарських культур», який встановлює вимоги і рекомендації з розроблення, впровадження і документування таких програм для сільського господарства. До сфери дії цього нормативного документа включено всі операції агропромислового виробництва, в тому числі, сортування, очищення, пакування, виробництво кормів, транспортування тощо [7].

Для контролю за якістю продукції доцільно створити на державному рівні саморегулюючу організацію виробників, яка б могла координувати діяльність у сфері стандартизації та якості сільськогосподарської продукції. У контексті гармонізації українського законодавства з європейським необхідно (рис. 2) [6]: Таким чином, для завоювання міжнародних ринків і забезпечення відповідної конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на світових ринках необхідно постійно слідкувати за підвищенням її якості. Покращення якості продукції

є одним із найважливіших напрямів інтенсивного та інноваційного розвитку національної економіки, джерелом економічного росту та ефективності суспільного виробництва.

Глобалізаційні процеси в економіці та посилення нецінової конкуренції стимулюють сільськогосподарські підприємства до пошуку інноваційних шляхів розвитку, які в першу чергу пов’язані з проблемами підвищення якості виготовленої продукції, адаптації її до міжнародних вимог. Тому вдосконалення механізму формування системи управління якістю у агропромисловому комплексі, яка виступає гарантом здатності, організації стабільно виробляти та постачати продукцію визначеної якості, набуває пріоритетного характеру. Розробка, впровадження, сертифікація та підтримання системи управління якістю в стані дієздатності є одним із стратегічних напрямків діяльності господарюючих суб’єктів, що значно підвищує їх результативність, економічну ефективність та конкурентоспроможність на світовому ринку

Упровадження систем управління якістю в сільськогосподарських підприємствах має безпосередній вплив і на галузь АПК, оскільки зростає конкурентоспроможність організацій, задіяних в аграрній сфері, збільшується кількість залучених інвестицій у сільськогосподарське виробництво, більш раціонально використовуються наявні ресурси та приді-

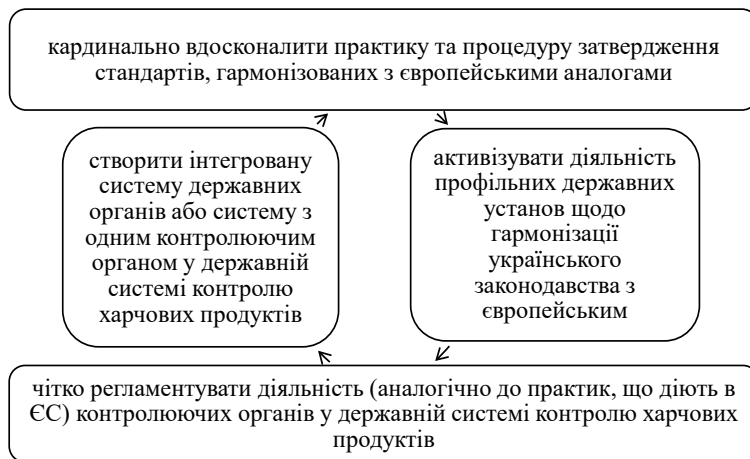

Рис. 2. Рекомендації гармонізації українського законодавства з європейським

ляється увага екологічній складовій життєдіяльності підприємств.

На макrorівні збільшення кількості сертифікованих сільськогосподарських підприємств відповідно до міжнародних стандартів полегшує ведення торгівлі на світовому ринку, покращує імідж держави, зростає рівень життя населення та зміцнюється продовольча безпека [2].

Висновки з проведеного дослідження. Отже, впровадження систем управління якістю за міжнародними стандартами надає конкурентоспроможні переваги підприємствам на внутрішніх ринках і дає змогу вийти на зовнішні ринки. Тема впровадження систем управління якістю за міжнародними стандартами є актуальною та специфічною для окремих галузей, тому вимагає більш досконалого дослідження.

Для адаптації української економіки до світової економічної системи для підвищення конкурентоспроможності підприємств велику допомогу може надати практичне застосування стандартів ISO серії 9000: 2000. Ці стандарти можуть з'явитися ефективним засобом вирішення багатьох проблем при управлінні підприємством. Стандарти ISO серії 9000: 2000 розроблені для ринкових умов господарювання. Їх головною перевагою є орієнтація на споживача. Головна відмінність стандартів 9000: 2000 від раніше діяли полягає в їх спрямування не на управління якістю продукції, а на управління процесами з її створення (процесний підхід) та оптимізацію цих процесів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Зінчук Т.О. Проблеми адаптації аграрного сектору економіки до умов Угоди про зону вільної торгівлі Україна – ЄС / Т.О. Зінчук // Економіка АПК. – 2015. – № 5 – С. 79–87
2. Ковальчук С.Я. Європейські орієнтири аграрної сфери України: перспективи та можливості / С.Я. Ковальчук // Мукачівський державний університет. Економіка і суспільство – 2016. – № 2 – С. 54–60.
3. Лапін О.В. Впровадження міжнародних стандартів ISO серій 9000 та 14000, НАССР (ХАССП) і формування систем менеджменту якості на аграрних підприємствах України / О.В. Лапін, В.П. Фридріф // Агросвіт. – 2014. – № 23 – С. 43–47.
4. Марценюк М.М. Міжнародні стандарти якості / М.М. Марценюк, І.В. Гвоздецька // Вісник Хмельницького національного університету. – 2014. – № 3(2). – С. 154–156.
5. Мацола С.М. Зона вільної торгівлі Україна – ЄС: переваги для економіки України / С.М. Мацола // Вісник Прикарпатського університету. Економіка. – 2014. – № 10. – С. 58–61.
6. Пазізіна С. Гармонізація українських стандартів якості з європейськими як механізм підвищення конкурентоспроможності продукції агропромислового комплексу / С. Пазізіна, К. Пазізіна // Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. – 2014. – № 19(1). – С. 108–114.

7. Руденко В.П. Вимоги та відмінності нової версії міжнародних стандартів якості / В.П. Руденко // Механізація та автоматизація виробничих процесів – 2015. – № 11(27). – С. 97–102

8. Системи управління якістю. Основні положення та словник термінів. (ISO 9000:2005, IDT): ДСТУ ISO 9000: 2007. – [Чинний від 2008–01–01]. – К.: Держспоживстандарт України, 2008. – С. 26–27 – (Національний стандарт України)

9. Системи управління якістю. Вимоги (ISO 9001:2008, IDT): ДСТУ ISO 9001: 2009. – [Чинний від 2009–09–01]. – К.: Держспоживстандарт України, 2009. – С. 28–29 – (Національний стандарт України)

10. Управління задля досягнення сталого успіху організації. Підхід на основі управління якістю (ISO 9004: 2009, IDT): ДСТУ ISO 9004:2012. – [Чинний від 2012–11–28] – К.: Держспоживстандарт України. – 2012. – С. 29–30 – (Національний стандарт України)

REFERENCES:

1. Zinchuk T. O. Problemy adaptatsii ahrarynoho sektoru ekonomiky do umov Uhody pro zonu vilnoi torhivli Ukraina – YeS / T. O. Zinchuk // Ekonomika APK – 2015. – #5 – S. 79-87
2. Kovalchuk S. Ya. Yevropeiski oriientyry ahrarynoi sfery Ukrainy: perspektyvy ta mozhlyvosti / S. Ya. Kovalchuk // Mukachivskiy derzhavnyi universytet. Ekonomika i suspilstvo – 2016. – #2 – S. 54-60
3. Lapin O. V. Vprovadzhennia mizhnarodnykh standartiv ISO serii 9000 ta 14000, NASSR (KhASSP) i formuvannia system menedzhmentu yakosti na ahrarynykh pidpriemstvakh Ukrainy / O. V. Lapin, V. P. Fridrif // Ahrosvit – 2014. – #23 – S. 43-47
4. Martseniuk M. M. Mizhnarodni standarty yakosti / M. M. Martseniuk, I. V. Hvozdet'ska // Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu – 2014. – #3, (2) – S. 154-156
5. Matsola S. M. Zona vilnoi torhivli Ukraina – YeS: perevahy dlia ekonomiky Ukrainy / S. M. Matsola // Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Ekonomika – 2014. – #10 – S. 58-61
6. Pazizina S. Harmonizatsiia ukrainskykh standartiv yakosti z yevropeiskymy yak mekhanizm pidvyschennia konkurentospromozhnosti produkttsii ahropromyslovoho kompleksu / S. Pazizina, K. Pazizina // Ukrainska nauka: mynule, suchasne, maibutnie – 2014. – #19, (1) – S. 108-114
7. Rudenko V. P. Vymohy ta vidminnosti novoi versii mizhnarodnykh standartiv yakosti / V. P. Rudenko // Mekhanizatsiia ta avtomatyzatsiia vyrobnychykh protsesiv – 2015. – #11 (27) – S. 97-102
8. Systemy upravlinnia yakistiu. Osnovni polozhennia ta slovnyk terminiv. (ISO 9000:2005, IDT): DSTU ISO 9000 : 2007. – [Chynnyi vid 2008-01-01]. – K. : Derzhspozhyvstandart Ukrainy, 2008. – S. 26-27 – (Natsionalnyi standart Ukrainy)
9. Systemy upravlinnia yakistiu. Vymohy (ISO 9001:2008, IDT): DSTU ISO 9001 : 2009. – [Chynnyi vid 2009-09-01]. – K. : Derzhspozhyvstandart Ukrainy, 2009. – S. 28-29 – (Natsionalnyi standart Ukrainy)
10. Upravlinnia zadlia dosiagnennia staloho uspikhu orhanizatsii. Pidkhid na osnovi upravlinnia yakistiu (ISO 9004: 2009, IDT) : DSTU ISO 9004:2012. – [Chynnyi vid 2012-11-28] – K. : Derzhspozhyvstandart Ukrainy, 2012. – S. 29-30 – (Natsionalnyi standart Ukrainy)